

ПРАВОВІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ Й ТАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ ТА ІНШИХ ОРГАНІВ У ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ РОБІТ ІЗ ПІДВИЩЕНОЮ НЕБЕЗПЕКОЮ

LEGAL, ORGANIZATIONAL AND TACTICAL ASPECTS OF INTERACTION OF INVESTIGATOR AND OTHER AUTHORITIES WHEREAS INFRINGEMENT OF SAFETY RULES UNDER WHEN EXECUTING WORKS WITH INCREASED DAMAGES

Спасенко К.О.,

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри криміналістики

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У статті розглянуто види і форми взаємодії слідчих та інших органів у процесі розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою. Встановлено, що специфіка розслідування цієї категорії злочинів потребує взаємодії слідчого з іншими органами, що поєднує як взаємодію слідчого зі спеціалістами відповідних відомств, так і з іншими фахівцями, які володіють спеціальними знаннями. Детально розглянуто взаємодію слідчого з Державною службою України з питань праці.

Ключові слова: взаємодія слідчого, порушення правил безпеки, виконання робіт із підвищеною небезпекою, форми взаємодії, види взаємодії.

В статье рассмотрены виды и формы взаимодействия следственных и других органов при расследовании нарушений правил безопасности при выполнении работ с повышенной опасностью. Установлено, что специфика расследования этой категории преступлений требует взаимодействия следователя с другими органами, сочетающего как взаимодействие следователя со специалистами соответствующих ведомств, так и с другими специалистами, которые обладают специальными знаниями. Подробно рассмотрено взаимодействие следователя с Государственной службой Украины по вопросам труда.

Ключевые слова: взаимодействие следователя, нарушение правил безопасности, выполнение работ с повышенной опасностью, формы взаимодействия, виды взаимодействия.

The article deals with the types and forms of interaction between investigators and other bodies in investigating violations of safety rules during the execution of work with increased danger. It has been established that the specificity of the investigation of this category of crimes requires the interaction of the investigator with other authorities, which combines both the interaction of the investigator with the specialists of the relevant departments, as well as with other specialists who have special knowledge. The interaction of the investigator with the State Service of Ukraine for Labor is considered in detail.

Key words: interaction of the investigator, violations of safety rules, execution of works with increased danger, forms of interaction, types of interaction.

Постановка проблеми. Перш за все, варто зазначити, що всебічність і об'єктивність розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою суттєво залежить від здійснення процесуальних та організаційних заходів, що характеризуються необхідністю чіткої взаємодії слідчого з іншими органами під час розслідування порушень правил безпеки. Нехтування слідчим цієї необхідності призводить до втрати доказової інформації, вимагає повторності проведення слідчих (розшукових) дій, викликає виникнення проблемних ситуацій. Зазначене ґрунтується на особливому порядку проведення робіт із підвищеною небезпекою й на наявності розгалуженої системи способів порушення, а також галузей, в яких ці роботи можуть проводитись. Тому взаємодія слідчого з іншими органами під час розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою, а також правильне розуміння структури органів, фахівців як працівників відповідних відомств, яких треба залучати до кримінального провадження, виступає підґрунтям ефективної роботи слідчого під час розслідування злочинів,

передбачених ст. 272 Кримінального кодексу України (порушення правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою).

Стан опрацювання. Окремим аспектам зазначеної проблематики присвячені наукові праці Р.С. Белкіна, В.А. Журавля, І.О. Кучеркова, В.В. Пивоварова, В.Ю. Шепітька, В.О. Яремчук та ін.

Метою цієї статті є дослідження проблем взаємодії слідчого з іншими органами у процесі розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою.

Виклад основного матеріалу. Варто наголосити, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI не містить дефініції поняття «взаємодія», однак згадується в інших законодавчих актах: Законі України від 18 лютого 1992 р. за № 2135-XII «Про оперативно-розшукову діяльність», Законі України від 30 червня 1993 р. за № 3341-XII «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». При цьому в юридичній літературі немає однозначного погляду щодо розуміння взаємодії слідчих органів з іншими органами. Так, І.М. Гуткін вважає,

що взаємодія – це засноване на законі співробітництво непідлеглих один одному органів, в якому вони діють узгоджено, влучно сполучаючи застосовані ними методи й засоби з метою запобігання злочинам, їх припинення й розкриття, притягнення до кримінальної відповідальності винних, розшуку обвинувачених і забезпечення відшкодування збитків, заподіяних злочином [1, с. 70]. З точки зору В.В. Пивоварова, поняття «взаємодія» становить складний вид діяльності, правильне визначення якого має не тільки теоретичне, а й велике практичне значення, оскільки дає змогу правильно класифікувати різні форми (з лат. *forma* – образ, тобто спосіб організації чогось) взаємодії, які мають місце між слідчим й органами дізнання під час розслідування кримінальних проваджень [2, с. 31].

Взаємодію суб'єктів доказування розглядають ще як одну з форм організації розслідування злочинів. Це узгоджена за цілями, місцем і часом співпраця слідчого з органами дізнання та іншими органами у межах їх компетенції, що заснована на законі, з метою повного та об'єктивного розслідування, розшуку злочинців та об'єктів, що мають значення для справи [3, с. 31].

Залежно від правової регламентації розрізняють процесуальні й непроцесуальні форми взаємодії. Останні ще іноді іменують «організаційно-тактичні». Процесуальні форми засновані на законі, не процесуальні ж у законі прямо не передбачені [4, с. 495].

Варто зазначити, що найвні теоретичні розробки методик розслідування порушень правил безпеки в частині питання взаємодії слідчого з іншими органами не охоплюють всієї специфіки порушень правил безпеки. Крім того, деякі вчені у розділі взаємодії слідчого з іншими органами розглядають питання взаємодії слідчого з перекладачем, що, з урахуванням судово-слідчої практики, не має прагматичного значення, адже не зустрічається на практиці [5, с. 208].

Дискусійним залишається питання класифікації форм взаємодії слідчого зі спеціалістом. Так, деякі вчені виділяють процесуальну й непроцесуальну форми. Під першою мається на увазі участь спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) і судових дій, під другою – запрошення спеціаліста слідчим, прокурором чи судом із метою отримання консультацій під час збирання, виявлення й оцінки доказової інформації [6, с. 46]. С.В. Тетюєв підкреслює, що в криміналістичній науці критерієм поділу форм використання спеціальних знань на процесуальні й непроцесуальні було запропоновано характер результату, отриманого під час застосування таких знань, а не брак правової регламентації. Якщо результат має доказове значення, це є об'єктивним показником того, що ця форма є процесуальною. Процесуальною формою використання спеціальних знань є сукупність трьох умов, що охоплює: (а) форму використання спеціальних знань, визначену в КПК; (б) процедуру їх використання, регламентовану в КПК України; (в) результат, отриманий під час використання спеціальних знань, що має доказове значення (самостійне або у складі іншого

доказу). Отже, діяльність спеціаліста під час проведення слідчих дій є процесуальною формою використання спеціальних знань [7, с. 36]. О.О. Давидова теж погоджується з тим, що участь спеціаліста має форму: процесуальну – у слідчих діях і під час проведення експертиз і непроцесуальну – консультації, надання довідкових даних тощо [8, с. 214].

Підтримуємо позицію В.О. Яремчук, яка наголошує, що зазначена вище класифікація є дискусійною й потребує перегляду з урахуванням положень ч. 1 ст. 71 КПК України, згідно з якою консультаційна допомога спеціаліста визнана процесуальним видом взаємодії [9, с. 46], а тому, характеризуючи форми взаємодії слідчого зі спеціалістом, треба виділяти: 1) організаційно-технічну; 2) пошукову; 3) консультативну; 4) інформаційну; 5) аналітичну; 6) у формі надання «висновку спеціаліста» [9, с. 52].

Традиційно на початку кримінального провадження слідчий під час розслідування порушень правил безпеки виконання робіт взаємодіє зі спеціалістами. Обов'язкова участь останніх під час розслідування порушень заснована на основному завданні – з'ясуванні обставин події порушення правил безпеки. Окрім єдиного вектора діяльності, така взаємодія зумовлюється, як правило, браком спеціальних знань слідчого у сфері виконання робіт із підвищеною небезпекою загалом, а також необхідністю обов'язкової участі спеціаліста у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій (наприклад, допит малолітнього свідка, огляд трупа тощо).

Вагоме значення співробітництва слідчого з органом Державної служби України з питань праці виявляється в можливості отримання додаткової інформації під час проведення огляду місця події, з'ясування механізму проведення робіт, необхідності видачі засобів індивідуального захисту, сукупності необхідної документації, яка підлягає вилученню (тимчасовому доступі). Саме така взаємодія дає змогу значно спростити та прискорити процес розслідування. Водночас він не має переходити в пасивну поведінку слідчого з перекладання всієї діяльності на спеціаліста. Особливість нормативного регулювання порушень правил безпеки, що виявляється в необхідності проведення відомчого розслідування Державною службою України з питань праці, позитивно впливає на можливість проведення паралельного розслідування.

Згідно з ч. 3 ст. 237 КПК України, для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів [10]. Під час огляду місця події спеціалісти можуть звернути увагу слідчого на деякі особливі факти порушення правил безпеки, можливі сліди дії механізмів, верстатів, надати допомогу у з'ясуванні способу виконання робіт, особливостей технологічного процесу, сутності порушення правил безпеки, а також консультації щодо термінологічно правильного опису обставин події у процесуальних документах.

У разі виникнення ситуації одночасного прибуття слідчого і спеціаліста під час проведення відомчого розслідування їх взаємодія виявляється у взаємних консультаціях шляхом обміну наявною інформацією, відповідною документацією і способами вирішення питань у подальшій їх роботі.

Раціональною, на наш погляд, є необхідність залучення спеціаліста під час проведення допиту. Консультації щодо постановки питань, з'ясування окремих аспектів виконання робіт, формування у слідчого уявлення про режим і технологію виробництва – важлива передумова успішного проведення слідчим допиту. Така консультативна форма взаємодії, зокрема, зі співробітниками Державної служби України з питань праці, насамперед, виявляється: 1) в наданні консультацій щодо нормативної документації, яка регламентує виконання робіт із підвищеною небезпекою і підлягає перевірці; 2) у з'ясуванні особливостей технології виробництва, в організації контролю на підприємстві, де сталося порушення правил безпеки; 3) у визначенні переліку документів, що відображають діяльність підприємства, установи чи організації, порядку й особливостей документообігу (документообіг – це рух документів на підприємстві, установі, організації від моменту створення або одержання від сторони (контрагента) до передавання на зберігання в архів) [11, с. 133]; 4) в рекомендаціях щодо спеціальної технічної, наукової й методичної літератури; 5) в наданні роз'яснень щодо необхідності проведення експертиз та змісту питань, які треба поставити експерту. Крім того, важлива інформація також може бути отримана шляхом надання спеціалістом певних консультацій і пояснень під час його допиту [12, с. 86].

У процесі організаційної взаємодії слідчих органів з іншими органами важливо враховувати сферу виконання, а також вид робіт із підвищеною небезпекою. У цьому питанні можна погодитися з позицією В.М. Махова стосовно того, що злочинні порушення, приміром, будівельних правил можуть бути допущені під час здійснення різних будівельних робіт: земляних, монтажних, оздоблювальних, ремонтних, санітарно-технічних, електротехнічних, газоелектрозварювальних, вантажопідйомних, транспортних, слюсарних, столярних, вантажно-розвантажувальних тощо. Під час виконання кожного виду таких робіт використовуються машини й механізми спеціального призначення. Тому під час розслідування злочинів цієї категорії участь у слідчих діях спеціалістів-будівельників є необхідною. Залежно від виду робіт, під час виконання яких стався нещасний випадок, можуть залучати інженерів-будівельників різного профілю. Разом із тим важливо, щоб вони добре розумілися на будівельних правилах тих робіт, під час проведення яких стався нещасний випадок [13, с. 46–47].

Враховуючи вищезазначене, під час взаємодії слідчого з органом Державної служби України з питань праці доцільно звернути увагу на існування внутрішньої структури цього органу, що включає в себе структурні підрозділи з нагляду:

(а) на будівництві, у гірничодобувній промисловості, за об'єктами котлонагляду та підйомними спорудами;

(б) в газовому комплексі й у хімічній промисловості;

(в) в енергетиці, машинобудуванні та житлово-комунальному господарстві;

(г) на транспорті та у зв'язку;

(ґ) в агропромисловому комплексі й соціально-культурній сфері тощо.

Вважаємо за необхідне під час розслідування порушень правил безпеки, що сталися у будівельній сфері (що є найбільш поширеними), залучати фахівців зі структурних підрозділів обласної державної адміністрації, підконтрольних Міністерству регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, які діють у галузі будівництва і проектування, володіють нормативною базою, тісно пов'язані з практичною діяльністю, що дає можливість слідчому ефективніше проводити розслідування. Важливою є також взаємодія з територіальними Управліннями МНС України під час розслідування порушень правил пожежної безпеки у процесі проведення газозварювальних або інших вогневих робіт. До того ж, під час розслідування порушень правил безпеки в інших галузях доцільно залучати як спеціалістів також працівників провідних компаній, що мають інженерно-технічну освіту в хімічній, металургійній, деревообробній чи інших галузях, де сталися порушення правил безпеки. Як правило, такі фахівці мають сучасні уявлення, а також більш глибокі знання чинного законодавства та правил виконання окремих робіт.

Що стосується порушень правил безпеки у сфері водопостачання й водовідведення, суттєвого значення набуває взаємодія слідчого з комунальними структурами, що знаходить свій прояв у залученні спеціалістів комунальних підприємств міста (головного інженера, майстрів, старших слюсарів аварійно-відновлювальних робіт). Саме ці підприємства здійснюють відведення поверхневого стоку і дренажних вод або виробничу діяльність із технічного обслуговування, ремонту, утримання й експлуатації мереж дощової каналізації, водних об'єктів, гідротехнічних споруд та інженерних споруд захисту території міста від підтоплення тощо.

Не менш вагоме значення має і взаємодія слідчого з оперативними підрозділами Міністерства внутрішніх справ України, яка регламентована у ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р., № 2135-ХІІ, та положень КПК України, і виявляється в нижченаведеному:

– виконання письмових доручень слідчого про проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних слідчих (розшукових) дій;

– виконання у межах своєї компетенції запитів правоохоронних органів інших держав або міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна;

– інформування слідчого про відомі їм факти та порушення правил безпеки, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані зі службовою діяльністю посадових осіб;

– забезпечення із залученням інших підрозділів безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб [14].

Враховуючи специфіку досліджуваних кримінальних проваджень, вважаємо, що найбільш типовою формою взаємодії слідчого з органами оперативно-розшукової діяльності є виконання письмових доручень слідчого. Згідно зі ст. 41 КПК України, оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 246 КПК України) є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом [10].

Слідчий на підставі наявної у його розпорядженні доказової бази або іншої інформації, слідчої ситуації, яка склалася на цьому етапі розслідування, або у разі великого завантаження і неможливості проведення слідчих (розшукових), або негласних слідчих (розшукових) дій, самостійно може надавати відповідні доручення оперативним працівникам. Однак варто враховувати й те, що чинне кримінальне процесуальне законодавство України передбачає можливість проведення дій розшукового характеру у двох паралельно чинних режимах:

- процесуальному, регламентованому гл. 21 КПК України й інструкцією «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні»;

- непроцесуальному, відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Перші здійснюються або слідчим під час досудового розслідування, або, за його дорученням, уповноваженими працівниками оперативних під-

розділів чи іншими особами і тільки по відкритому провадженню; другі – співробітниками оперативних підрозділів самостійно, з власної ініціативи до відкриття кримінального провадження з метою виявлення ознак кримінального правопорушення або попередження (припинення) злочинних проявів. При цьому доказами вважаються лише матеріали, отримані у процесі проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Відомості, отримані в процесі проведення оперативно-розшукових заходів, необхідно визнавати допоміжною, забезпечувальною інформацією, яка служить основою для внесення даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань, висунення розшукових версій, здійснення відповідних перевірок [15, с. 59–60].

Із набранням чинності новим КПК України у 2012 р. з розділу «Слідчі (розшукові) дії» виключено слідчу (розшукову) дію у вигляді виїмки, яка була замінена одним із заходів забезпечення кримінального провадження – тимчасовим доступом до речей і документів, який може проводитися у вигляді виїмки (ст. 159 КПК України) [10]. Зазначена новела істотно вплинула на можливість здійснення оперативними працівниками виїмки (тимчасового доступу до речей і документів), адже у ст. 41 КПК України встановлено можливість проведення слідчих (розшукових) або негласних слідчих (розшукових) дій, а от тимчасовий доступ до речей і документів не є такою дією. Окрім того, ч. 2. ст. 41 КПК України забороняється здійснення процесуальних дій у кримінальному провадженні за власною ініціативою оперативним підрозділом.

Вважаємо найбільш доцільним доручення оперативним працівникам проведення такої невідкладної слідчої (розшукової) дії, як огляд місця події, що дає час і змогу слідчому ознайомитися з особливостями нормативного регулювання виконання робіт із підвищеною небезпекою, а також окреслити план розслідування порушення правил безпеки.

Окрім того, співпраця слідчого з працівниками оперативних підрозділів може виявлятися в таких діях: (1) узгоджене планування проведення слідчих (розшукових) дій, у тому числі негласних; (2) спільне вивчення й аналіз інформації про порушення правил безпеки; (3) визначення кола осіб, які мають бути допитані, в першу чергу, по суті порушення; (4) висунення версій і визначення шляхів їх перевірки.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що під час розслідування зазначеної категорії злочинів слідчому варто приділяти вичерпну увагу питанням взаємодії зі спеціалістами відповідних відомств, а також іншими фахівцями, які володіють спеціальними знаннями, що збільшує ефективність доказового процесу, суттєво економить час і процесуальні засоби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Органы дознания и предварительного следствия системы МВД и их взаимодействие: [учеб. пособ.] / [Белозеров Ю.Н., Гуткин И.М., Чувилов А.А. и др.]; отв. ред.: Викторов Б.А. – М.: Юрид. лит., 1973. – 120 с.
2. Пивоваров В.В. Взаємодія слідчого з органами дізнання при провадженні досудового слідства у кримінальних справах: [навч. посіб.] / В.В. Пивоваров, Л.І. Щербина. – Х.: Право, 2008. – 296 с.
3. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия / Р.С. Белкин. – М.: Изд-во БЕК, 1997. – 342 с.

4. Криміналістика: учебник для вузов / под ред. Р.С. Белкина. – М.: НОРМА, 2001. – 990 С.
5. Кучерков И.А. Расследование преступных нарушений правил безопасности при проведении строительных работ : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.09 / И.А. Кучерков ; Рос. ун-т дружбы народов. – М., 2003. – 230 с.
6. Лукьянчиков Е.Л. Использование специальных знаний при розыске пропавших без вести лиц / Е.Л. Лукьянчиков, В.П. Цильвик // Криміналістика і судовба експертиза : респ. мжведом. сб. науч. и науч.-метод. работ. – Киев: Вища шк., 1990. – Вып. 40. – С. 46–52.
7. Тетюев С. Формы использования специальных знаний / С. Тетюев // Законность. – 2009. – № 11. – С. 35–39.
8. Давидова О.О. Участь спеціаліста у розслідуванні злочинів, учинених наркоманами / О.О. Давидова, О.Г. Волошин // Науковий вісник юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: зб. наук. пр. – Дніпропетровськ, 2003. – Спец. вип., № 1. – С. 213–215.
9. Яремчук В.О. Залучення спеціаліста до проведення слідчих дій (організація і тактика) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В.О. Яремчук. – Х., 2014. – 249 с.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р., № 4654-VI // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.
11. Спасенко К.О. Документообіг і його значення при розслідуванні порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою / К.О. Спасенко // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – 2015. – Вип. 15. – С. 132–137.
12. Демидова Є.Є. Тактичні прийоми допиту спеціаліста в кримінальному процесі / Є.Є. Демидова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2016. – № 4. – С. 86–89.
13. Расследование преступных нарушений правил при производстве строительных работ / В.Н. Махов, В.А. Образцов, К.Т. Чернова. – М. : ВНИИПП, 1979. – 124 с.
14. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р., №2135-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
15. Журавель В.А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : [моногр.] / В.А. Журавель ; Нац. акад. прав. наук України, Ін-т вивч. пробл. злочинності. – Х. : Апостіль, 2012. – 304 с.